

Papp György
Illyefalva

Küroszi Theodorétosz: Haeticarum fabularum compendium Simon Mágusról

Simon Mágus, ez a samarítánus Faust,¹ a Szentírás egyik legtitokzatosabb személyisége. Alakja legendák homályába vész. A róla szóló legkorábbi híradásokat két csoportba sorolhatjuk: az Újszövetség beszámolója, és az óegyházi irodalom. Ez utóbbin belül megkülönböztetjük az egyházatyák tudósításait és a legendák elbeszéléseit.

Simon Mágus az Újszövetségben

Az Újszövetségben csupán egyetlen helyen, az ApCsel 8,5–25 verseiben olvashatunk róla. Általánosan elfogadott tény, hogy Az apostolok cselekedeteit Lukács evangélista írta, valamikor Kr. u. 57–70 között.² A szöveg maga jó állapotban maradt fenn, az egyes variánsok között nincsenek jelentős különbségek. A revideált Károli fordítás helyenként magyarázza a görög szöveget.³

És Filep lemenvén Samária városába, prédikálja vala nékik a Krisztust. A sokaság pedig egy szívvel-lélekkel figyelmeze azokra, amiket Filep mondott, hallván és látván a jeleket, melyeket cselekedék. Mert sokakból, kikben tisztátalan lelkek voltak, nagy hangon kiáltva kimenének; sok gutaütött és sánta pedig meggyógyula. És lőn nagy öröm abban a városban.

Egy Simon nevű ember pedig már előbb gyakorolta abban a városban az ördögi tudományt és elámította Samária népét, magát valami nagyinak állítván: kire mindnyájan figyeltek, kicsinytől nagyig, mondván: ez az Istennek ama nagy ereje! Azért figyeltek pedig rá, mert sok időn át az ördögi mestersegekkel elámította őket. De miután hittek Filepnek, aki az Isten országára és a Jézus Krisztus nevére tartozó örvendetes dolgokat hirdeti vala, megkeresztelkedének mind férfiak, mind asszonyok. És Simon maga is hűn, és megkeresztelkedvén, Fileppel tartá; és látván, hogy jelek és nagy erők lesznek, álmélkodik vala.

Mikor pedig meghallották a jeruzsálemi apostolok, hogy Samária bevette az Isten igéjét, elküldék azokhoz Pétert és Jánost; kik mikor lementek, könyörögtek érettük, hogy vegyenek Szent Lelket: mert még senkire azok közül nem szállott rá, csak meg voltak keresztelve az Úr Jézus nevére. Akkor kezüket rájuk veték, és vőnek Szent Lelket. Mikor pedig látta Simon, hogy az apostolok kézrátétele által adatik a Szent Lélek, megkínálá őket pénzzel, mondván: Adjátok nékem is ezt a hatalmat,

¹ Waal, Cornelis van der: *Sola Scriptura VIII*. Iránytű Kiadó, Gödöllő 1998, 48.

² A datálás részletes kérdését ld. Robinson, J. A. T.: *Redating the New Testament*. SCM, London 1976. Robinson szerint Kr. u. 57–62 között keletkezett; Budai Gergely – Herczeg Pál 80–95 közé teszi a könyv megírásának idejét (*Az Újszövetség története*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1980, 130.)

³ Például akkor, amikor a μαγεύων igét így fordítja: *gyakorolta... az ördögi tudományt*.

hogy valakire vetem kezemet, Szent Lelket vegyen. De Péter monda néki: a te pénzed veled együtt vesszen el, mivel azt gondoltad, hogy az Istennek ajándéka pénzen megvehető. Nincsen néked részed, sem örökséged e dologban; mert a te szíved nem igaz az Isten előtt. Térj meg azért ezen gonoszságból, és kérjed az Istent, ha talán megbocsáttatik néked szívednek gondolatja. Mert látom, hogy te keserűséges méregben és álnokságnak kötelekében leledzel. Felelvén pedig Simon, monda: Könnyörögtek ti énérettem az Úrnak, hogy semmi azokból, amiket mondtatok, reám ne jöjjön.

Azok annakokáért, minekutána bizonyosságot tettek, és hirdették az Úrnak igéjét, megtérének Jeruzsálembe, és a Samaritanusoknak sok falujában prédikálák az evangéliomot.

Ennyit mond el a Szentírás Simon irigylésre csöppet sem méltó történetéről. Bár a szövegben nem fordul elő a *mágus* tulajdonságjelző, már az első egyházatyák jogosan nevezték őt *Simon Mágus*nak, ugyanis a Szentírás görög szövegében ez olvasható: ἀνήρ δέ τις ὀνόματι Σίμων προῦπηρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων καὶ ἐξιστάνων τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας – a városban már korábban ott volt egy Simon nevű férfi, varázsolván és eltérítvén Samária népét. (ApCsel 8,9)⁴ Ez a Simon magát *valami nagynak állította*, és akiket elámított, mindnyájan így nevezték őt: *ez az Istennek ereje, amely nagynak nevezeték* (Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ καλουμένη Μεγάλη). Ezzel Simon az egyedül Krisztust megillető tisztséget sajátított ki, ugyanis az 1Kor 1,24 Krisztust nevezi *Isten hatalmának* (Χριστὸν θεοῦ δύναμιν).

Fülöp prédikációjára Simon maga is hitt és megkeresztelkedett a szamáriaiakkal együtt. A Szentírás nem minősíti Simon hitét, és nem részletezi döntésének okát. Amikor viszont megjelent Péter és János, és könnyörögtek az Úrhoz, hogy a szamáriaiak is vegyenek Szent Lelket, Simon Mágus pénzért akarta megvenni ezt a Szent Lelket osztogató hatalmat. Miután Péter megátkozta Simon gondolatát, őt magát pedig bűnbánatra szólította fel, Simon arra kérte őt, hogy imádkozzanak, hogy semmi ne következzen be mindabból az átokból, amelyet reá mondtak. Péter ítélethirdetéséről fontos megjegyeznünk, hogy az átok kimondásakor – többek között – Mózes törvényét parafrázálja (vö. 8,20 – 5Móz 29,18),⁵ hiszen a szamaritanusok csak ezt ismerték el hitelesnek.⁶

A rövid szentírási híradással szemben annál nagyobb az a hagyományanyag, amely Simon Mágushoz és a gnoszticizmus eredetéhez kapcsolódik. Az egyházatyák⁷ ősereteknek nevezik,⁸ és pedig a mágia gyakorlása, szexuális tévelygések és a gnosztikus tan elterjesztés miatt. Everett Ferguson megjegyzi, hogy az egyházatyák nem csak a gnoszticizmust, de minden későbbi eretnekséget Simon Mágustól származtatnak.⁹ Legendás elbeszélések szólnak Simon későbbi életútjáról, római tevékenységéről és bukásáról. Feltehető tehát a kérdés: mi adott okot arra, hogy kialakuljanak a személye körüli legendák, valamint arra, hogy az első századok igazhitű tanítói őt nevezzék minden eretnekség atyjának, a Sátán legelső eszközének, amellyel megtámadta az Egyházat?

⁴ A dőlttel való kiemelés tőlem, P. Gy.

⁵ Ld. még: 5Móz 12,12; 2Mak 4,7–10; LXX: Ézs 34,12; 54,16; Jer 30,18; 51,12; Bar 4,6; Ez 28,7; 29,10; 32,15; Dán 2,5; 3,29 Theod. (Pesch, Rudolf: *Die Apostelgeschichte. 1. Teilband, Apg 1–12*). EKK V/1. Benziger/Neukirchener Verlag, Zürich, Einsiedeln, Köln 1986, 276–277.

⁶ van der Waal: *i. m.* 48.

⁷ Ez a szemlélet tükröződik már Irenaeus *Adversus omnes haereses* című munkájában is (ld. a III. könyv előszavát).

⁸ Cope, Glenn Melvin: *An analysis of the heresiological method of Theodoret of Cyrus in the "Haeticarum fabularum compendium"*. Kéziratok doktori dolgozat. The Catholic University of America, 1990, 60.; Filoramo, Giacomo: *A gnoszticizmus története*. Hungarus Paulus – Kairosz Kiadó, Budapest 2000, 32.

⁹ Ferguson, Everett: *A kereszténység bölcsője*. Osiris Kiadó, Budapest 1999, 258.

Kálvin szerint a Simon Mágusról szóló, Biblián kívüli elbeszélések (pl. Péterrel való háromnapos vitája, a Kelemen neve alatt fennmaradt vitatkozás, római működése stb.) együgyű balgaságok, melyek szégyent hoznak a keresztyén névre. „Ezért legbiztosabb a bizonytalan vélekedések helyett ahhoz tartani magunkat, ami a Szentírásban fennmaradt. Amit Simonról másutt olvasunk, méltán gyanús lehet több okból.”¹⁰ Hasonlóképpen vélekedik az *Institutió*ban is: „És sok képtelen mesét beszélnek el arról a vitatkozásról, mely Péter és Simon mágus között folyt volna le.”¹¹ Ugyanitt jegyzi meg, hogy Augustinus ezt írja egyik levelében (Epist. 2. ad Januar.): rómaiak *nem bőjtölnek azon a napon, amelyen Péter győzelmet aratott Simon mágus fölött.*¹² Mindazonáltal mégsem szabad elhanyagolnunk azt, amit az első századok keresztyén írói róla írtak.

Véleményem szerint mindenekelőtt a bibliai beszámoló befejezetlensége szolgáltatja az első okot. Már Péter fogalmazása is kétértelmű: *Térj meg azért ezen gonoszságodból, és kérjed az Istent, ha talán megbocsáttatik néked szívednek gondolata. Mert látom, hogy te keserűséges méregben és álnokságnak kötelékében leledzel.* Azaz: Simon, bár Istenhez folyamodik bűnbocsánatért, mégsem lehet biztos abban, hogy valóban meg is kapja. Simon válasza is további okot szolgáltatott e hagyományanyag születésére: *Könyörögjete ti énérttem az Úrnak, hogy semmi azokból, amiket mondatok, reám ne jöjjön.* Eszerint Simon számára nem a bűnbocsánat és életének megjobbítása volt a fontos, hanem az átoktól való félelem; ő csak *az eljövendő harag elől* akart megmenekülni.

Simon Mágus az ógyházi irodalomban

Simon Mágus már az apologéták korától kezdve megjelenik az ógyházi írók műveiben. Mivel e tudósítások sok esetben fedik egymást, először csupán felsoroljuk a legfőbb szerzőket, majd ezt követően bemutatjuk a felsorolt művekből összeállt képet:

Jusztinosz Mártír: *Első apológia* 26.56 (Kr. u. 141 körül); *Párbeszéd a zsidó Tryphónnal* 120.

Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv, XXIII,1–4.

Alexandriai Kelemen: *Sztrómata*, II,11; VII,17.

Tertullianus: *De anima* 34; 36.

Hippolytosz: *Philosphumena* VI,2–15.

Órigenész: *Contra Celsum* I,57; V,62; VI,11.

Philasztriosz: *De haeresibus* I.

Euszebiosz Pamphilou: *Egyháztörténete* II. könyv XIII.

Szalamiszi Epiphanosz: *Contra Haereses* II,1–6.

Heronimus: *Commentarium in Evangelium Matthaei* IV. xxiv,5.

Küroszi Theodorétosz: *Haeticarum fabularum compendium* I,1.

Mózes bar Képha: *Paradicsom-kommentár*.

A Simon személye körül kialakult legendák főként a *Pseudo-Klementínák*ban jelentkeznek (*Homiliae* és *Recognitiones*). Ezen kívül megemlíti a *Constitutiones Sanctorum Apostolorum*, a *Péter és Pál cselekedetei*, valamint a *Nereus és Akhilleusz* cselekedetei.

¹⁰ Kálvin János magyarázata az *Apostolok Cselekedeteibez*. I., ford: Szabó András, é. és hely n. 5. és 209.

¹¹ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*, II. Magyar Református Egyház, Pápa 1910, 395. (A továbbiakban: *Institutió*.)

¹² *Institutió*, 395.

Az ugyancsak száamáriai származású Jusztinosz mártír *Első apológiájában*¹³ elmondja, hogy Simon a száamáriai Gitta¹⁴ nevű faluból származott, amely körülbelül 23 mérföldre van Cézareától.¹⁵ Ezt erősíti meg Hippolytosz, Philasztriosz és Szalamiszi Epiphaniosz. A *Pszüdo-Klementínák* szerint Antonius és Rakhel fia volt.¹⁶ A *Recognitiones*-ban Nicetas elmondja, hogy Simon Mágus tehetséges szónok, aki kitűnően ért a dialektikához, és beszédei magukkal ragadják a hallgatókat.¹⁷ G. R. S. Mead megjegyzi, hogy a *Pszüdo-Klementínák* megemlítik, hogy Simon Alexandriában tökéletesítette a mágia terén folytatott tanulmányait.¹⁸ Irenaeus¹⁹ az első, aki Simon Mágust azonosítja az apostolok cselekedeteiről írott könyv által bemutatott Simonnal. A bibliai történet felidézése után megjegyzi, hogy Simon elutasította az egy igaz Istenbe vetett hitet, és nem szűnt meg az apostolok ellen harcolni.

Már Jusztinosz megemlíti Helénét, akit Simon egy bordélyházból vett maga mellé, és akinek neve szinte az összes ógyházi leírásban fölbukkan. A *Recognitiones* őt *Lunanak* nevezi, és e leírás szerint egyike volt Dositheus tanítványi körének, amelyhez Simon is csatlakozott.²⁰ Irenaeus és nyomában sokan mások tudni vélik, hogy Heléné a föníciai Tyrosz városából származott.²¹ Tertullianus hozzáteszi, hogy Simon azzal a pénzzel váltotta ki Helénét a bordélyházból, amelyet Péternek kínált fel cserébe a Szentlélekért.²²

Simon Claudius császár uralkodása alatt Helénével együtt Rómába utazott, ahol sokan úgy tekintettek rá, mint hívő keresztyénre. Azonban tudományával annyira elbűvölte a rómaiakat, hogy azok istennek tekintették, és emlékoszlopot (mások szerint: szobrot, oltárt) állítottak tiszteletére a következő felirattal: *Simoni Deo Sancto (Simonnak, a szent istennek)*. Irenaeus is megemlíti a tiszteletére állított szobrot, és megjegyzi, hogy Claudius császár ezzel jutalmazta meg Simont mágikus tudományáért.²³ Philasztriosz is lejegyzí Simon római tevékenységét, és hozzáteszi, hogy Néró császár előtt vitázott Péter apostollal, viszont minden tekintetben alulmaradt.²⁴ Ezzel az adattal kapcsolatosan a következőket kell megjegyeznünk: San Sebastiano szigeten 1794-ben egy kis oltárt találtak, amelyen a következő töredékes felirat olvasható: *Semoni Sanci Deo [Fideo?]*²⁵ (*Semo Sancusnak, [az eskük?] istenének*).²⁶ Semo egy, a Kr. e. 5. században népszerű szabin istenség volt, akit Kr. e. 20 körül Propertius, az elégiaköltő *Semo Sancusként* említ. Mivel Semo kultusza a Simon Mágus, de még inkább a Jusztinosz korára már rég feledésbe merült, Simon követői, annak halála után Semo oltárának a mintájára elkészíthették a Simon oltárát.²⁷ Thiede megjegyzi, hogy a *Simoni – Semoni* különbség abban a korban nem jelentett különösebb fennakadást, hisz gyakori volt e betűk fölcserélése.

¹³ Jusztinosz mártír: *Első apológia*, I.26.

¹⁴ A település nevét többféleképpen írják: *Gitta, Gíttha, Gíttoi, Gítthoi, Gitto, Gítton, Gítteh*.

¹⁵ Mead, G. R. S.: *Simon Magus*. http://www.gnosis.org/library/grs-mead/grsm_simon_magus.htm (letöltve: 2006. június 18-án).

¹⁶ *Recognitiones*, II,7.

¹⁷ Uo. II,5.

¹⁸ Mead, G. R. S.: *i. m.*

¹⁹ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv, XXIII,1–4.

²⁰ *Recognitiones*, II,8.

²¹ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv XXIII,2.

²² Tertullianus: *De anima* 34.

²³ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv XXIII,1.

²⁴ Philasztriosz: *De haeresibus* I.

²⁵ A feliratban töredékes a *fideo* szó. Csupán következtetni lehet arra, hogy így olvashatták.

²⁶ Thiede, Carsten Peter: *Péter apostol nyomában*. Trivium Kiadó, Budapest 2005, 284–285.

²⁷ Uo. 285.

Például Tacitusnál gyakran váltakoznak a *christiani* – *chrestiani* megnevezések, és Suetonius esetében is sejthető a *Christus* – *Chrestus* nevek azonosságá. Közvetkezésképpen Simon Mágus a második században is az maradt, „ami az elsőben volt néhány embernek, mindenekelőtt Rómában: minden ellenvetés dacára még mindig jelenlévő kultikus figura, akivel a keresztyének vitáztak.”²⁸

A Simon által beiktatott papok erkölcstelen életet éltek, és előszeretettel gyakorolták a mágiát, az ördögűzést, valamint a bájolást. Simon és Heléné szobrát, amely előtt áldozatot mutattak be, Zeusz, illetve Athéné alakja szerint készítették el.²⁹

Órigenész arról számol be, hogy napjaiban Simon követőinek száma aligha éri el a 30-at. Ezeknek nagy része Palesztina környékén lakik, és a világ egyéb részein már elfeledték Simon Mágus követőinek a nevét. Ez azt bizonyítja, hogy Simon nem volt isten.³⁰

Simon Mágus halála

Halála körülményeiről is több elbeszélés maradt fenn. Az első elbeszélés szerint megkérte követőit, hogy élve temessék el, miközben megígérte, hogy harmadnap föl fog támadni. Követői ezt meg is tették, viszont Simon nem támadt fel.³¹ A második változat szerint a Péter apostollal folytatott „csodaharc” alkalmával halt meg Rómában. Gonosz szellemek segítségével fölpült ugyanis a levegőbe, ám Péter és Pál apostolok imája hatására lezuhant és szörnnyethalt. A harmadik elbeszélés szerint, amely hasonló a másodikhoz, Simon be akarta bizonyítani a császárnak, hogy fel tud repülni Istenhez.³² Miután Simon megtett egy kört Róma felett, Péter apostol azért könyörgött, hogy zuhanjon le, és három helyen törje el a lábát. Mivel pontosan így történt, a felbőszült sokaság megkövezte, azonban nem halt meg, hanem száműzetésbe menekült, ahol később meghalt.³³ Csupán érdekességként jegyzem meg: a Santa Francesca alla Romana templom egyik sötét zugában egy követ őriznek, amelyen két mély, kerek bemélyedés található. A legenda szerint ezek Péter apostol térdeinek a nyomai, aki ugyanis olyan intenzíven imádkozott, hogy térde nyomot hagyott a kőben.³⁴

Simon tanítása

Simon Mágus nem hagyott hátra életrajzot, sem pedig olyan művet, amelyben összefoglalta volna tanítását. Így hát csak közvetett forrásokból értesülünk arról, hogy mit is taníthatott. Viszont az egyházatyák már említett munkáinak olvasásakor nagyon kell vigyáznunk, ugyanis, mivel Simon az őseretnek, ezért az ógyházi írók hajlamosak minden eretnység eredetét visszavezetni reá.

Harnack megjegyzi, hogy Simon mágus egyike volt azon sok tanítónak, akik azzal az ígérennyel jelentek meg, hogy őket Istennek, vagy Isten választott eszközének, az istenség hordozójának, illetve Messiásnak tartják.³⁵ Tanítása a vallásos szinkretizmus jegyében

²⁸ Thiede, Carsten Peter: *Péter apostol nyomában*. 285.

²⁹ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. XXIII,4.

³⁰ Órigenész: *Contra Celsum*, I,57.

³¹ Hippolytosz: *Philosophumena*, VI. könyv, 15.

³² Rutherford, John: Simon Magus. In: *ISBE Bible Dictionary*; BibleWorks 7.

³³ Thiede, Carsten Peter: *i. m.* 285–286.

³⁴ Uo.

³⁵ Harnack, Adolf: *History of Dogma I*, 80; 128; 151. (Digitalizált változat, letöltve 2006. május 10-én a <http://www.ccel.org/ccel/harnack/dogma1.html> honlapról.)

keletkezhetett,³⁶ és mivel csak közvetett forrásokból ismerjük, mindaz, amit róla tudunk, igen bizonytalan. Szinkretista tanításában jelen lehettek az asszír-babiloni és görög mítoszok elemei, amelyek különös módon keveredtek a zsidók hitének egyes elemeivel.³⁷ Harnack Simon sikerét azzal magyarázza, hogy a legfőbb istenség egyetlen vallását kívánta megteremteni.³⁸

Irenaeus tudósítása szerint azt is tanította, hogy a zsidóknak Fiúként jelent meg, a számariaikhoz Atyaként szállt alá, míg a többi nemzethez Szentléleként jött el.³⁹ Jusztinosz mártír beszámolója szerint követőitől megkövetelte, hogy a legfőbb Istennek kijáró tisztelettel imádják őt, és a prostituált Helénét nevezzék az általa bevezetett első Fogalomnak (τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐννοίαν εἶναι).⁴⁰ Azon túlmenően, hogy Heléné a Simon elméjének első fogalma volt, ő a mindenség anyja, aki által teremtetek az angyalok és arkangyalok.

Theodorétosz Irenaeustól vette át, és annak alapján mutatja be a Simon kozmogóniáját, valamint Helénének ebben betöltött szerepét. Viszont érdekes megjegyeznünk, hogy Irenaeus szerint Simon Helénét nevezte az elveszett báránynak, akihez, miként a jó Pásztor, alászállott a legfőbb Atya (ti. Simon).⁴¹ Philasztriosz szerint viszont Heléné nem elveszett báránycaként szállt alá a földre, hanem az emberek megváltása végett.⁴²

Hippolytosz szerint Simon Mágus az efézusi Hérakleitosz nyomdokain haladva magyarázta Mózes törvényének a következő szavait: *mert az Úr, a te Istened emésztő tűz, féltőn szerető Isten* (5Móz 4,24). Ennek alapján azt állította, hogy a tűz az ősprincípium, a végtelen hatalom, amely zárt, elrejtett és álcázott. Ebből az erőltetett írásmagyarázatból kiindulva Hippolytosz bemutatja Simon tanítását az emanációról, a teremtés hat napjáról, a paradicsom allegorikus értelmezéséről, melyben az Édenkert az anyaméhnek felel meg, Krisztusról és Helénéről.

Mózes bar-Képha, 9. századi szír monofizita szerző feljegyzései szerint Simon Mágus azt állította, hogy az Ádámot teremtő Isten gyenge, hisz Ádám nem maradt meg olyannak, amilyenek Isten akarta.⁴³ Simon következő állítása szerint Isten nem jószágos, hiszen megtiltotta Ádámnak, hogy egyék a jó és gonosz tudásának a fájáról, mivel nem akarta, hogy megtudja mi a jó és mi a rossz.⁴⁴ A *Pseudo-Klementínához* hasonlóan bar-Képha is állítja, hogy Simon irigységgel vádolja Istent, hiszen megtiltotta Ádámnak, hogy egyék a jó és gonosz tudásának a fájáról.⁴⁵ Simon nemcsak gonosszággal, gyengeséggel és irigységgel, hanem tudatlansággal is vádolta Istent. Állította, hogy másik isten is létezik az Ádámot teremtő gyenge, tudatlan, gonosz és irigy istenség fölött, aki nagyobb és erősebb nála. Bar-Képha hangsúlyozza, hogy Simon tagadta a test fel-támadását is.⁴⁶

³⁶ Harnack, Adolf: *i. m.* 146.

³⁷ Uo. 151.

³⁸ Uo. Az angol szöveg kifejezése a következő: *the universal religion of the supreme God.*

³⁹ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv XXIII,1.

⁴⁰ Jusztinosz mártír: *Első apológia*, I,26.

⁴¹ Irenaeus: *Adversus omnes haereses*, I. könyv XXIII,2.; Tertullianus, *De anima*,34.

⁴² Philasztriosz: *De haeresibus* I.

⁴³ Bar-Képha, Mózes: *Paradicsom-kommentár*. Magyar Könyvklub, 2001, 199–202.

⁴⁴ Uo. 202–204.

⁴⁵ Uo. 204.; *Pseudo-Klementínák*, 3. homília.

⁴⁶ Bar-Képha, Mózes: *i. m.* 206.

Záró gondolatok

Végül fölmerül a kérdés: azonos személy-e az Újszövetség és az egyházatyák Simon Mágusa? A kutatók véleménye megoszlik. Marton József szerint „Simon, akit Szent Jusztinosz és Szent Irenaeus az eretnekek ősatyjának nevez, különbözik az ApCsel Simonjától, aki az apostoloktól pénzen akarta megvásárolni a Szentlélek közlésének hatalmát.”⁴⁷ Jos Colijn szerint viszont az ApCsel 8,5–25-ben „lényegében a gnózis és a keresztyén hit összeütközéséről olvasunk”, ugyanis a gnózis már a keresztyénség keletkezése előtt megvolt.⁴⁸

Gerd Theissen véleménye szerint az egyházatyák alighanem tévedtek, amikor őt minősítették az első gnosztikusnak, bár igazuk van abban, hogy a Simon nevéhez fűződő tanítás egyike a legrégebbi gnosztikus rendszereknek.⁴⁹ Szerinte a történeti Simon Mágus „alighanem samáriai karizmatikus volt, aki magát az istenség manifestációjának tartotta”, és egy nő kíséretében járta az országot, akivel szimbolikus cselekményként íeròς γάμος-ban élt. Teljes mértékben elihető, hogy Simon Helénéje Tyroszból származott, valamint hogy egy bordélyházból vásárolta őt. Az ő alakja köré fonódott, írja Theissen,⁵⁰ a legrégebbi gnosztikus mítoszok egyike a Kr. u. 50–100 közötti időszakban. Simon többé nem a íeròς γάμος révén hirdeti a megváltást, hanem ő maga válik a legfőbb Isten inkarnációjává. Heléné pedig ezen istenség első gondolatának a megtestesítője, amely elveszett a világban,⁵¹ és amelyet Simon talált meg és szabadított ki.

Viszont amennyiben Simon magának egy egyedül Krisztust megillető titulust sajátított ki (*εξ αςz Istennek ereje, amely nagynak nevezetik*), ezzel megváltónak tekintette magát, ami jellegzetes gnosztikus tanítás. Ennek alapján pedig elképzelhető, hogy az ApCsel és az egyházatyák Simon Mágusa egy és ugyanazon személy.

Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου Simon Mágusról (PG 83,341–45)

Σίμων δὲ πρῶτος, ὁ Σαμαρείτης ὁ μάγος, τῆς τούτου κακοτεχνίας ὑπουργὸς ἀνεφάνη. Ὅς ἀπὸ Γιτθῶν ὀρμώμενος (κῶμη δὲ αὕτη Σαμαρείας), καὶ γοητείας εἰς ἄκρον ἐλάσας, πρῶτον μὲν πολλοὺς ἔπεισε δι’ ἧς ἔδρα τερατουργίας, προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ θεῖαν τινὰ δύναμιν ὀνομάζειν. Ἐπειτα δὲ, τοὺς ἀποστόλους ἰδὼν ἀληθεῖς ὄντως καὶ θείας θαυματουργίας ἐπιτελοῦντας, καὶ τοῖς προσιοῦσι δωρομένουσ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἄξι-

Simon, a samáriai mágus az első, aki e család tudomány szolgájaként jelent meg. Ő Gitthónból (ez pedig egy samáriai falu) származott, és a szemfényvesztés csúcsára igyekezett. Először egyrészt sokakat meggyőzött csodatételeivel, melyeket gyakorolt, és magát valami isteni erő [birtokosának] nevezte. Másrészt látva ezután, hogy az apostolok valóban igazak, isteni csodajeleket visznek véghez, és a Lélek kegyelmét ajándékozzák a hozzájuk menőknek,

⁴⁷ Marton József: *A keresztyény ókor*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó 2004, 97.

⁴⁸ Jos Colijn: *Egyetemes egyháztörténet*. Iránytű Alapítvány 2001, 30.

⁴⁹ Gerd Theissen: *Az első keresztyének vallása*. Kálvin Kiadó, Budapest 2001, 307.

⁵⁰ Uo. 307.

⁵¹ Cf. Az egyházatyák elveszett-bárány hasonlata.

ὦν τὴν ἴσιν παρ' αὐτῶν ἐξουσίαν λαβεῖν, ἐπειδὴ ὁ μέγας Πέτρος ἐφώρασεν αὐτοῦ τὴν παμπόνηρον γνώμην, καὶ τοῖς τῆς μετανοίας θεραπεῦσαι φαρμάκοις τὰ δυσίατα τῆς διανοίας προσέταξε τραύματα, εὐθύς ἐκεῖνος πρὸς τὴν προτέραν ἐπανῆλθε κακοτεχνίαν, καὶ τὴν Σαμάρειαν καταλιπὼν, ὡς δεξαμένην τὰ σωτήρια σπέρματα, πρὸς τοὺς μηδέπω γεωργηθέντας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐξέδραμεν, ἵνα ταῖς μαγγανείαις ἐξαπατήσας τοὺς εὐχειρώτους, καὶ ταῖς οἰκείαις μυθολογίαις προσδήσας, δυσπαράδεκτα τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἀποφῆνῃ τὰ δόγματα. Ἄλλ' ἢ θεία χάρις τὸν μέγαν Πέτρον κατὰ τῆς τούτου μανίας καθώπλισεν. Οὗτος γὰρ ἐπόμενος, τὴν μουσαρὰν αὐτοῦ διδασκαλίαν, οἷον ὁμίχλην τινὰ καὶ ζόφον ἀπεσκεδάννυτο, τῆς δὲ ἀληθείας τοῦ φωτὸς τὰς ἀκτῖνας ἐδείκνυ. Ἄλλ' ὅμως καὶ προφανῶς διελεγχόμενος ὁ τρισάθλιος, οὐκ ἐπαύσατο κατὰ τῆς ἀληθείας παραταττόμενος, ἕως εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο, Κλαυδίου Καίσαρος βασιλεύοντος. Τοσοῦτον δὲ Ῥωμαίους ταῖς γοητείαις κατέπληξεν, ὡς καὶ στήλη τιμηκῆναι χαλκῆ. Ἄλλὰ πάλιν ὁ θεῖος ἀφικόμενος Πέτρος, ἐγύμνωσεν αὐτὸν τῶν τῆς ἀπάτης πτερῶν, καὶ τέλος εἰς ἀγῶνα θαυματουργίας προσκαλεσάμενος, καὶ θείας χάριτος καὶ γοητείας τὸ διάφορον δείξας, πάντων ὁρώντων Ῥωμαίων, ἀφ' ὕψους αὐτὸν πολλοῦ κατέρραξε προσευξάμενος, καὶ τοὺς αὐτόπτας τοῦ θαύματος εἰς σωτηρίαν ἐζώγησεν.

Οὗτος τοιοῦτον μῦθον ἐγέννησεν ἄπειρόν τινα ὑπέθετο δύναμιν ταύτην δὲ ρίζωμα τῶν ὄλων ἐκάλεσεν.

méltónak tartotta [magát] arra, hogy tőlük ugyanakkora hatalmat vegyen. Mihelyt a nagy Péter leleplezte mindenestől fogva gonosz szándékait, és megparancsolta, hogy gondolkodásának nehezen gyógyuló sebeit a megtérés gyógyszereivel kezelje, azonnal visszatért korábbi csalárd tudományához, és elhagyva a megváltás magvait befogadó Szamáriát, az apostoloktól még egyáltalán nem művelt [vidékre] sietett, ahol boszorkánysággal megcsalta a könnyen elámítható [lakosságot], és őket saját mitológiáival megkötözve, [számukra] hihetetlennek tüntette föl a szent apostolok tanításait. Hanem az isteni kegyelem a nagy Pétert felfegyverezte ez ellen az örütség ellen. Ő ugyanis [nyomon] követte [Simont], [és] az ő undorító tanítását, mint valami ködöt és sötétséget szélesztette szét, az igazság fényének sugarait pedig felmutatta. A hitvány nyomorult⁵² azonban nyilvánvaló megcáfoltatása ellenére sem szűnt meg az igazság ellen küzdeni, míg Rómába nem érkezett, ahol Claudius császár uralkodott. Csalásaival annyira elbűvölte a rómaiakat, hogy azok ércoszloppal is megtisztelték. Hanem ismét megérkezett az isteni Péter, megfosztotta őt csalárd tollaitól, és végül minden római szemelátára „csodaharcra” hívta ki. Felmutatta az isteni kegyelem és a szemfényvesztés közti különbséget, és imádkozván letaszította őt a nagy magasságból, a bűvészmutatványok szemtanúit pedig visszahelyezte a megváltásba.

Ez [pedig] ilyen mítoszt nemzett: valami végtelen erőt feltételezett, és ezt nevezte a világegyetem gyökerének. Azt

⁵² A τρισάθλιος szó elsődleges jelentése: háromszorosan nyomorult.

⁵³ A görög szövegben sajátos keleti metaforával találkozunk: *valakit, aki a háztetőkön áll*.

⁵⁴ Theodorétosz a συμμορία szót használja. Ez az ókori Athénben egy 60 gazdag polgárból álló társadalmi osztálynak a neve, kik hadi adóra és hajók felszerelésére voltak kötelezve. Ld. συμμορία szócikk, in: Soltész–Szinyei: *Ógörög–magyar szótár*. (Az 1875–ös sárospataki kiadás reprint változata.) Könyvértékesítő Vállalat, Budapest 1984, 627.

Εἶναι δὲ αὐτὴν πῦρ ἔφησε, διπλὴν ἐνέργειαν ἔχον, τὴν μὲν φαινομένην, τὴν δὲ κεκρυμμένην· τὸν δὲ κόσμον γεννητὸν εἶναι, γεγενῆσθαι δὲ ἐκ τῆς φαινομένης τοῦ πυρὸς ἐνεργείας πρῶτον δὲ ἐξ αὐτῆς προβληκῆναι τρεῖς συζυγίας, ἃς καὶ *ρίζας* ἐκάλεσε: καὶ τὴν μὲν πρώτην προσηγόρευσε *νοῦν* καὶ *ἐπίνοιαν*, τὴν δὲ δευτέραν, *φω- νὴν* καὶ *ἐννοιαν*, τὴν δὲ τρίτην *λογισμὸν* καὶ *ἐνθύμησιν*. Ἐαυτὸν δὲ τὴν ἄπειρον ὠνόμασε δύναμιν, καὶ Ἰουδαίοις μὲν ὡς Υἱὸν φανῆναι, πρὸς δὲ Σαμαρείτας ὡς Πατέρα κατεληλυθέναι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ὡς Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτῆσαι. Καὶ ἐτέραν δὲ τινα ἐπὶ τέγους ἐστῶσαν, προσαγορευομένην Ἐλένην, σύνοικον ποιησάμενος, τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐννοιαν ἔφασκεν εἶναι, καὶ μητέρα τῶν ὄλων ὠνόμαζε, καὶ δι' αὐτῆς καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους πεποιηκέναι· ὑπὸ δὲ τῶν ἀγγέλων δημιουργηκῆναι τὸν κόσμον εἶτα τοὺς ἀγγέλους φθονήσαντας αὐτῇ παρ' ἑαυτοῖς κατασχεῖν. Οὐ γὰρ ἐβούλοντο, φησὶν, αὐτῆς καλεῖσθαι ποιήματα. Οὗ δὴ χάριν καὶ εἰς πολλὰ αὐτὴν εἰσήγαγον σώματα γυναικεῖα, καὶ εἰς ἐκείνην δὲ τὴν Ἐλένην, δι' ἣν ὁ Τρωϊκὸς ἐγενετο πόλεμος. Ταύτης ἕνεκα καὶ αὐτὸν ἔλεγε κατεληλυθέναι, ὥστε καὶ αὐτὴν τῶν ἐπικειμένων ἐλευθερῶσαι δεσμῶν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἐπιγνώσεως παρασχεῖν σωτηρίαν κατεληλυθέναι δὲ ἀλλοιούμενον, ὥστε μὴ γνωσθῆναι τοῖς τὴν κτίσιν οἰκονομοῦσιν ἀγγέλοις καὶ φανῆναι ἐν Ἰουδαίᾳ ὡς ἄνθρωπον μὴ ὄντα ἄνθρωπον, καὶ παθεῖν ἥκιστα πεπονθότα: τοὺς δὲ προφήτας τῶν ἀγγέλων ὑπουργοὺς γεγενῆσθαι.

Τοὺς δὲ εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐκέλευσε μὴ προσέχειν ἐκείνους, μηδὲ φρίττειν τῶν νόμων τὰς ἀπειλὰς, ἀλλὰ πράττειν ὡς ἐλευθέρους

mondta, hogy ez [az erő a] tűz, és kettős tevékenysége van: egy nyilvánvaló és egy rejtett. A világot pedig születettnek [mondja], [amely] a tűz nyilvánvaló cselekvéséből lett; először három fogat származott belőle, melyeket *gyökerek*nek is nevezett. Az elsőt *Értelem*nek és *Szándék*nak, a másodikat *Hang*nak és *Fogalom*nak, a harmadikat pedig *Megfontolás*nak és *Gondolat*nak nevezte. Önmagát pedig a végtelen erőnek nevezte, amely a zsidóknak úgy jelent meg, mint a Fiú, a szamáriaiakhoz Atyaként szállt alá, a többi nemzethez pedig mint Szent Lélek jött el. Másvalakit is lakótársává tett, név szerint Helénéét, aki egy bordélyházban lakott.⁵³ Őt azonosította az általa [bevezetett] első Fogalommal, őt nevezte a világegyetem anyjának, és [azt állította, hogy] az angyalok, sőt az arkangyalok is általa teremtettek; az angyalok pedig a világot alkották meg. Később az angyalok irigyek lettek reá, és kivetették maguk közül, mert nem akarták – úgymond –, hogy az ő teremtményeinek hívattassanak. Ezért tehát sok asszonyi testbe küldötték őt, annak a Helénének [a testébe] is, aki miatt a trójai háború is lett. Érette ő maga is alászállott – mint mondta –, hogy őt is megsza- badítsa a szorongató kötelékekből, és a reá [ti. Simonra] vonatkozó ismeret által az emberek számára is lehetővé tegye a megváltást. Megváltozott állapotban szállott pedig alá, hogy ne ismerjék fel a teremtett világot kormányzó angyalok: Júdeában emberként jelent meg, noha nem volt ember, és [azt állította, hogy] szenvedett, noha egyáltalán nem szenvedett; a próféták pedig az angyalok szolgálói lettek.

A benne hívőket pedig arra ösztönözte, hogy ne figyeljenek az apostolokra, sem pedig a törvény fenyegetéseitől ne rettegjenek, hanem csele-

ἄπερ ἂν ἐθελήσωσιν: οὐ γὰρ διὰ πράξεων ἀγαθῶν, ἀλλὰ διὰ χάριτος τεύξεσθαι τῆς σωτηρίας. Οὐ δὴ χάριν οἱ τῆς τούτου συμμορίας πᾶσαν ἐτόλμων ἀσέλγειαν, καὶ μαγγανείαις ἐχρῶντο παντοδαπαῖς, ἐρωτικά τινα καὶ ἀγώγιμα μηχανώμενοι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς γοητείας ἴδια ὡς θεία μετιόντες μυστήρια. Καὶ τούτου μὲν ἐν τύπῳ Διὸς εἰκόνα κατασκευάσαντες, τῆς δὲ γε Ἐλένης ἐν τῷ εἶδει τῆς Ακηῆς, ταύταις ἐθυμίων καὶ ἔσπενδον, καὶ ὡς θεοὺς προσεκύνουν, Σιμωνιανοὺς ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες. Ἐκ τῆσδε τῆς πικροτάτης ἀνεφύησαν ῥίζης, Κλεοβανοὶ, Δοσιθεανοὶ, Γορκηνοὶ, Μασβόθει, Ἀδριανισταὶ, Εὐτυχηταὶ, Καίνισταὶ. Ἄλλ' οὗτοι πάντες, σμικρὰς τινας ἐναλλαγὰς τῆς δυσσεβοῦς ἐπινενοηκότες αἰρέσεως, οὐκ ἐπὶ πλεῖστον διήρκεσαν, ἀλλὰ λήκη παντελεῖ παρεδόκησαν.

kedjenek szabad emberekként, amint éppen kívánják, ugyanis nem a jó cselekedetek által, hanem kegyelem által valósul meg az üdvösség. Ezért tehát e szövetség⁵⁴ tagjai minden arcátlanságot véghez mertek vinni, mindenféle boszorkányságot alkalmaztak, bizonyos szerelmeskedést, szerelmi varázst és más egyéb, a szemfényvesztéshez tartozó dolgokat eszelvén ki, melyeket isteni titkokként követtek. Ennek a Simonnak a képét Zeusz mintájára alkották, a Helénéét pedig Athéné alakja szerint [készítették], ezeknek tömjéneztek, és mutattak be italáldozatot. [Követőik] istenként imádták őket, és magukat simoniánusoknak nevezték. Ebből a legkeserűbb gyökérből származtak a kleobánusok, a doszitheanusok, gorthénosz követői, maszbotheosz követői, az Adrianisztíanusok, az Eütükhíanusok, Kainiták. Hanem ezek mindnyájan vajmi kevés változást eszeltek ki az istentelen eretnekségben, és nem is álltak fenn sokáig, hanem teljesen átadattak a feledésnek.

Theodoret of Cyrus:

Haereticarum Fabularum Compendium – On Simon Magus

Here we publish a passage concerning Simon Magus from the *Haereticarum Fabularum Compendium* by Theodoret of Cyrus. The person of Simon Magus fades within the obscurity of legends. The published sources concerning him may be divided in three groups: the New Testament (Acts 8,5–25), the writings of the Church Fathers and the legends which arose concerning his person. All the Church Fathers present him as arch-heretic. In the introduction of this translation we will follow the way of Simon in the New Testament and in the writings of the scholars of the Early Church from his youth to his death. After having presented his life we will try to sketch out his teaching based on the available secondary sources. While Simon wrote no book from which we could reconstruct his teaching, we are acquainted with his doctrine only from the above mentioned writings. The conclusion of our introduction ends by our question concerning the possible identity of Simon of the New Testament with Simon Magus referred to by the Church Fathers.